

Qabul qilindi: 15.04.2025

Chop etildi: 31.05.2025

UDK: 94 (575.1): 342.56

ХОРАЗМ ВИЛОЯТИ ТУМАНЛАРИДА НАШР ҚИЛИНГАН ГАЗЕТАЛАР ФАОЛИЯТИ

Жуманиязова Фируза Жуманазаровна, Хоразм Маъмун академияси ижтимоий-гуманитар фанлар бўлими катта илмий ходими, тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

THE ACTIVITIES OF DISTRICT NEWSPAPERS IN THE KHOREZM REGION

Jumaniyazova Firuza Jumanazarovna, Senior Researcher, Social and Humanitarian Department, Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy on Historical Sciences (PhD)

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РАЙОННЫХ ГАЗЕТ ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ

Джуманиязова Фируза Джуманазаровна, старший научный сотрудник отдела социальных и гуманитарных наук Хорезмской академии Мамуна, доктор философии по истории (PhD)

jumanazarovafiruza8485@gmail.com
ORCID:0009-0009-4929-3143

Аннотация: Мақолада Хоразм вилояти туманларида иккинчи жаҳон уруши даврида нашр қилинган даврий матбуот материаллари тарихига ва газета саҳифалари нашр қилинган айрим мақолалар таҳлиliga эътибор қаратилади. Шунингдек, мақолада Умар Қурбонийнинг фаолияти ва ижод намуналари ҳамда Хивада чоп қилинган “Коммунага” номли газета саҳифаларида берилган мақолалардан шарҳи берилган.

Калит сўзлар: “Коммунага”, “Колхозчилар овози”, “Қурилиш”, “Шовот ҳақиқати”, “Пахта учун кураш”.

Abstract: This article explores the history of periodical publications issued in the districts of the Khorezm region during the Second World War. It analyzes selected articles published in those newspapers. Particular attention is given to the activities and literary contributions of Umar Qurbaniy, as well as a review of articles published in the newspaper Kommuna, which was issued in Khiva.

Keywords: Kommuna, Voice of the Collective Farmers, Construction, Shavat Truth, Struggle for Cotton.

Аннотация: В статье рассматривается история периодической печати, издававшейся в районах Хорезмской области в годы Второй мировой войны, а также проводится анализ отдельных публикаций, размещённых на страницах этих газет. Особое внимание уделяется деятельности и творческому наследию Умара Курбония, а также обзору статей, опубликованных в газете «Коммуна», издававшейся в Хиве.

Ключевые слова: «Коммуна», «Голос колхозников», «Строительство», «Шаватская правда», «Борьба за хлопок».

КИРИШ. Иккинчи жаҳон уруши йилларида Хоразм вилояти таркибида тўққизта туман, битта шаҳар бўлган. Ушбу туманларнинг еттитасида “Коммунага” (Хива), “Колхозчилар овози” (Гурлан), “Қурилиш” (Хонқа), “Шовот ҳақиқати” (Шовот), “Сталин йўли” (Ҳазорасп), “Ленин йўли” (Янгиариқ), “Пахта учун кураш” (Қўшқўпир) номли газеталар чоп қилинган.

Хонқа туманининг “Қурилиш” номли газетаси 1931 йилдан, Шовот туманида “Шовот ҳақиқати” номли газета 1932 йилдан, Ҳазорасп туманининг “Сталин йўли” номли газетаси 1935 йил 21 майдан, Хива туманининг “Коммунага” номли газетаси 1931 йилда 7 ноябрдан, Гурлан туманининг “Колхозчилар овози” газетаси 1931 йил 5 майдан, Янгиариқ туманининг “Ленин

йўли” номли газетаси 1936 йилдан, Қўшқўпир туманининг “Пахта учун кураш” номли газетаси 1941 йил 22 июлдан ўз иш фаолиятини бошлаган[1].

Гурлан тумани газетаси Урганч шаҳридаги босмахонада бир варақ ҳажмида 500 насхада чоп қилинган. Ташкил қилинган пайтда “Колхоз тили” номи билан ўз фаолиятини бошлаган газета номи кейинчалик “Колхозчилар овози”га ўзгарган. Газетанинг 1939 йил 1 январигача 72 сони чоп қилинган.

Янгиариқ туманинг “Ленин йўли” номли газетасида Жаббор Бекматов 1942 йилгача биринчи муҳаррир сифатида фаолият юритган. 1942 йилдан 1945 йил охиригача ҳам бу вазифада Искандар Вафоев фаолият олиб борган.

Уруш бошлангандан бир ой ўтгандан кейин чоп қилина бошлаган Қўшқўпир туманининг “Пахта учун кураш” (ҳозирда “Ҳаёт кўзгуси” деб номланади) газетасининг илк сониди туманда ягона оммавий ахборот воситаси ташкил этилганини қутловчи мақолалар билан бир қаторда ватанпарварликка қорловчи материаллар, хусусан “Ҳамма нарса фронтга” дея даъват қилувчи чақириқлар ҳам берилган. Бу газетанинг биринчи муҳаррири Тошкент вилоятидан келган Парда Очилов эди. Тадқиқотчи Д.Бекчонова берган маълумотларга кўра, бу даврда маҳаллий кадрлар етишмаганлиги сабабли нашриётларга бошқа вилоятлардан кадрлар жалб қилинган [2]. “Пахта учун кураш” газетаси туман аҳлини ахборот билан таъминловчи, мардлик, ватанпарварликка ундовчи ягона манба ҳисобланган. Газета саҳифаларидан ўрин олган мақолалар кўтаринки руҳда ёзилган бўлиб, туман аҳолисини меҳнат қилишга, ватанни асрашга қорлаган.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ. Хоразм вилояти туманларида ташкил қилинган нашриётлар, босиб чиқарилган газеталарнинг иккинчи жаҳон уруши давридаги фаолияти, газеталарнинг сарлавҳаларидаги мақолалар, тарғибот йўналишлари тўғрисида шу кунга қадар бирон тўлиқ илмий асосга эга илмий иш қилинмаган. Айнан Хоразм вилояти матбаачилиги ва унинг фаолиятига оид бўлган “Хоразм матбуоти, матбаачилик, ноширлик: тарихи ва бугуни” номли тарихий – публицистик китоб нашр қилинди[2]. Ушуб китобда уруш йилларида фаолият олиб борган газеталар ҳақида қисқача маълумот берилган.

Мақолада келтирилган газета саҳифаларидаги материаллар Хива театри режисёри Умар Қурбонийнинг чевараси Сурайё Ҳабубуллаеванинг шахсий архивидан олинган[3].

МЕТОДЛАР. Хоразм вилояти туманларида нашр қилинган газеталар ва уларнинг саҳифаларида келтирилган мақолалар тарихий-қийёсий методдан фойдаланган ҳолда таҳлил қилинди.

ТАҲЛИЛ ВА НАТИЖАЛАР. “Коммунага” газетасининг 1941 йил 10 август №61 (1037) сонининг учинчи варағида муҳаррир Умар Қурбонийнинг “Ватан илҳомлантирган азаматлар суҳбати” номли мақоласи босилган. Ушбу мақолада ўз укасини фронтга жўнатаётган П.Абдуллаевнинг укасига берган ўғитлари, унинг дўсти П.Сапаевнинг ҳам фронтга ватан ҳимоясига отланаётгани, улар билан жангга кетаётган туман бухгалтерия инспектори Али Сайфуллин, район прокурорининг ўринбосари Ҳасанбой Худойбергановларнинг ёшлар билан ўтказган суҳбатлари ёритилган[4]. Газетанинг ушбу варағида яна ҳаракатдаги армиядан олинган ва “Жанговор уруш олдида” номли “Правда” газетасининг ҳарбий муҳбири М.Калишниковникининг ТАСС фотохроникасидан олинган сурати берилган.

Искандаровнинг “Фашизм билан курашда ғалабани таъминлаш учун” номли мақоласида эса Хива туман комитетининг ишчи-хизматчилари Қизил Армиянинг фашизмга қарши курашда ғалабасини таъминлаш мақсадида мудофаа фондини тузиш ва уруш тугагунгача бўлган даврда ҳар ойда ишчилар бир кунлик маошини мудофаа фондига ўтказишга қарор қилганликлари келтирилган.

Газетанинг учинчи варағида район партия комитетининг секретари Жуманиёзовнинг “Душман мажакланиб ташланади” мақоласи ҳам келтирилган. Хива туман аҳолиси 1941 йилги барча мажбуриятларни тўла бажариб, 1942 йил ҳисобига ҳам гўшт маҳсулотлари топширгани, туманнинг барча колхозларида ғўза парвариши яхши йўлга қўйилганлиги ва пахта режасини 50-60 центнер қилиб бажариш режалаштирилаётганлиги ёзилган. Мақолада илғор бригада ва звено бошликлари Юсупова, Алимов, Каримова, Ғойипов, Панаев, Давлетовлар шу йилги режани бир ярим баробар ошириб бажаришга ҳаракат қилаётганлиги, шунингдек, уруш йилларида

ишлаб чиқариш корхоналарида фаоллик ошиб, туман МТСида ишлаётган Аллаберганов кунлик иш нормани 120-130 фоизга етказиб бажарган, Авазов эса трактор билан 500 гектар ғўзани культивация қилганлиги ёзилган.

Шунингдек, газетада пахта завод, куспром артель ишчи – хизматчилари мамлакатга сифатли маҳсулот ишлаб чиқариш учун тиним билмай меҳнат қилаётганлиги, Пахта завод 1941 йил 1-ярим йиллик ишлаб чиқариш планини муддатидан ўн кун олдин 104 фоиз қилиб бажарганлиги, заводда стахановчилар сони 40 тадан 64 кишига ўсиб, Р.Хайитов 143, Б.Каримова 131, Н.Авазматов 136 фоиз қилиб ишлаб чиқариш режаларини бажарганлиги келтирилган. Мақолада яна Умид артели хунармандлари июль ойида ишлаб чиқариш режасини 110 фоиз бажарганлиги, шу кунгача плани бажарилмай келаётган артелнинг заказной тикувчилик цехи июль ойида планни 170 фоиз бажарганлиги тўғрисида маълумот берилган[4].

Хива тумани меҳнаткашлари ҳукуматнинг қақариқларини инобатга олиб ватанни кўлига қурол олиб ҳимоя қилиш учун ҳарбий ўқув машғулотларида қатнашаётганликлари, ПВХО тўғрақларида минглаб ишчи, колхозчи, хизматчи, хотин-қизлар ўқиётганлиги, корхона, колхоз бошқармаларида санитар постлар ташкил қилинганлиги ҳамда туманнинг барча аҳолиси Ватан ҳимоясига бир тан-у бир жон бўлиб тайёр турганлиги ва душманни мажақлаб ташлаб ғалаба қозонишимиз шубҳасиз эканлиги ёзилган.

Газетанинг тўртинчи саҳифасида полковник В.Кандашовнинг “Гитлер армиясининг заиф томони” номли мақоласи берилган. Шунингдек, масъул муҳаррир Т.Зоҳидовнинг “Ҳаракатдаги Қизил Армия ва Ҳарбий-Денгиз флотига хатлар юборишда адресларни кўрсатиш тартиби” номли материал ҳам эълон қилинган. Ушбу мақолада ҳаракатдаги қизил армияга юбориладиган почта юбормаларида дала почтасининг номери, бўлимнинг ҳақиқий кўшин қисмининг номи, адрес кўрсатилган шахснинг фамилияси, номи, отасининг номи, юбуровчининг адреси кўрсатилиши керак бўлган. Шунингдек, мақолада яна почта юбормаларидаги адреслар рус тилида, сиёҳ билан очик ва раво қилиб ёзилиши кераклиги эслатилган. Юқорида кўрсатилган

қоидаларга мувофиқ бўлмаган почта юбормалари қабул қилинмайди ва юборилмайди[4].

Айнан уруш йилларида газета саҳифаларида жуда кўплаган ижод намуналари ёритилган шахс бу Умар Қурбоний бўлиб, у 1934 йилда “Қурилиш”, 1936 йилда “Коммунага” ва “Ленин йўли” газеталарида масъул секретарь вазифасида ишлаган. Матбуот вакили сифатида суд ҳайъатларида доимо қатнашиб келган. 4 тилни - араб, форс, турк, озарбайжон тилларини мукамал билган. Умар Қурбонийнинг уруш йилларида ёзган кўплаб шеърлари она ватанга муҳаббат, душманга нафрат руҳи билан суғорилган эди. У уруш йилларида 4700 сатрдан иборат 200 та шеър, фелъетон, ҳажвий сатрларни ёзиб, газета, радио орқали тарқатди [5].

Уруш йилларида нашр қилинган “Армия” номли шеърида ватанга муҳаббат, армиямизни халқ билан биргалиги яққол кўрсатилган. Умар Қурбонийнинг шеър, фелъетон, ҳажвийлари нафақат вилоятда балки республиканинг бошқа ҳудудларида уруш йилларида нашр қилинган “Инқилоб куёши”, “Хоразм ҳақиқати”, “Қурилиш”, “Бўл тайёр”, “Колхоз тили”(Гурлан), “Ленин йўли” (Янгиарик), “Социализм алангаси” (Қарши), “Ғаллачи” (Ғузор), “Совет адабиёти”, “Муштум” журналида, “Қизил байроқлар” (Хоразм), “10 йил”, “8 март”, “Ленин” номли тўпламларда ҳам босилиб чиққан[5].

Хулоса. Иккинчи жаҳон уруши йилларида Хоразм вилоятининг еттита туманида нашр қилинган газеталар ўз фаолияти жараёнида фронт ва фронт орти фаолиятига қаратилган мақолаларни чоп қилди. Уруш йилларида чоп қилинган газеталар тарғиботчилик вазифаси билан бирга халқларни бирдамликка чорловчи восита вазифасини ҳам ўтаган.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Хоразм вилояти давлат архиви. Ф-622, оп-1, д-17, в-154
2. Д.Бекчонова. Хоразм матбуоти, матбаачилик, ноширлик: тарихи ва бугуни. Хоразм. Огаҳий нашриёти. 2025. 219-бет.
3. Хива театри режисёри Умар Қурбонийнинг чевараси Сурайё Хабибуллаеванинг шахсий архив фондидан олинди.
4. “Коммунага” газетасининг 1941 йил 10-август №61 (1037)
5. 3. Қурбонов. “Умар Қурбоний”. – Урганч. 2025. – Б.8.